

DEMOKRATIAKULTTUURIN EDELLYTTÄMÄ OSAAMINEN

Eläminen yhdessä tasavertaisina
monikulttuurisissa
demokraattisissa yhteiskunnissa

Tiivistelmä

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

DEMOKRATIAKULTTUURIN EDELLYTTÄMÄ OSAAMINEN

Eläminen yhdessä tasavertaisina
monikulttuurisissa
demokraattisissa yhteiskunnissa

Tiivistelmä

The opinions expressed in this work are the responsibility of the authors and do not necessarily reflect the official policy of the Council of Europe.

All requests concerning the reproduction or translation of all or part of the document should be addressed to the Directorate of Communication (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Cover photo: © Shutterstock
Cover design: Documents and Publications Production Department (SPDP), Council of Europe

Layout: Documents and Publications Production Department (SPDP), Council of Europe

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

© Council of Europe, June 2016
Printed at the Council of Europe

Tiivistelmä

Tämä asiakirja kuvaa käsitteellistä mallia osaamisen osatekijöistä, joita oppijoiden on hallittava voidakseen olla aidosti osa demokratiakulttuuria ja elääkseen rauhassa muiden monikulttuuristen demokraattisten yhteiskuntien jäsenten kanssa. Malli on tarkoitettu käytettäväksi kasvatukseen liittyvän päätöksenteon ja suunnittelun tietotaustana. Sen avulla voidaan myös koulutusjärjestelmät valjastaa kasvatustehtävään, jonka tarkoituksena on valmentaa opiskelijat elämään demokraattiset kansalaistaidot hallitsevina kansalaisina.

Asiakirja on jaettu seitsemään osaan.

Osa 1 hahmottelee osaamismallin kasvatuksellisen tarkoituksen. Siinä selitetään myös, miksi tässä asiayhteydessä demokratian sijasta puhutaan demokratiakulttuurista: tarkoituksena on korostaa sitä, että samalla kun demokratiaa ei voi olla olemassa ilman demokraattisia instituutioita ja lakeja, nekin eivät voi käytännössä toimia, elleivät ne perustu demokratiakulttuuriin, toisin sanoen demokraattisiin arvoihin, asenteisiin ja käytäntöihin. Osassa 1 tarkastellaan myös demokratiakulttuurin ja kulttuurienvälisen vuoropuhelun riippuvuussuhdetta monikulttuurisissa yhteiskunnissa: näissä yhteiskunnissa kulttuurienvälinen vuoropuhelu on keskeisen tärkeää sen varmistamiseksi, että kaikki kansalaiset ovat mukana demokraattisessa keskustelussa, väittelyssä ja päätöksenteossa.

Osissa 2 ja 3 käsitellään eräitä mallin taustaolettamuksia. Osa 2 lähtee siitä, että vaikka todellisen demokratiakulttuurin osana oleminen edellyttää kansalaisilta osaamista, se ei yksin riitä osallisuuden toteutumiseksi, sillä demokraattinen osallistuminen edellyttää myös asianmukaisia institutionaalisia rakenteita. Toisin sanoen sekä osaaminen että demokraattiset instituutiot ovat oleellisia demokratiakulttuurin ylläpitämisessä. Lisäksi yhteiskunnan kaikkien kansalaisten demokraattinen osallistuminen edellyttää toimenpiteitä, joilla puututaan yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja rakenteelliseen huono-osaisuuteen. Jos näitä toimia ei toteuteta, huono-osaisiin ryhmiin kuuluvat syrjäytyvät demokraattisista prosesseista, olipa heidän demokratiaosaamisensa minkä tasoisia tahansa.

Osa 3 käsittelee osaamismallin oletuksena olevan kulttuurin käsitettä. Kaikki kulttuurit ovat sisäisesti heterogeenisiä, kiistanalaisia, dynaamisia ja jatkuvasti kehittyviä, ja kaikki ihmiset kuuluvat moniin kulttuureihin, jotka ovat keskenään monimutkaisessa vuorovaikutuksessa. Tässä osassa käsitellään myös kulttuurienvälisyyden käsitettä. Ajatuksena on, että kulttuurienvälisiä tilanteita

syntyy, kun yksilö näkee toisen henkilön tai ryhmän kulttuuriltaan erilaisena. Kulttuurienvälinen vuoropuhelu määritellään tästä syystä vuoropuheluksi, jota käydään yksilöiden tai ryhmien välillä, jotka katsovat tulevansa toisistaan poikkeavista kulttuuriataustoista. On syytä huomata, että samalla kun kulttuurienvälinen vuoropuhelu on äärettömän tärkeää suvaitsevuuden edistämiseksi ja sosiaalisen koheesion vahvistamiseksi monikulttuurisissa yhteiskunnissa, se voi olla tietyissä olosuhteissa hyvin vaativa ja vaikea tehtävä.

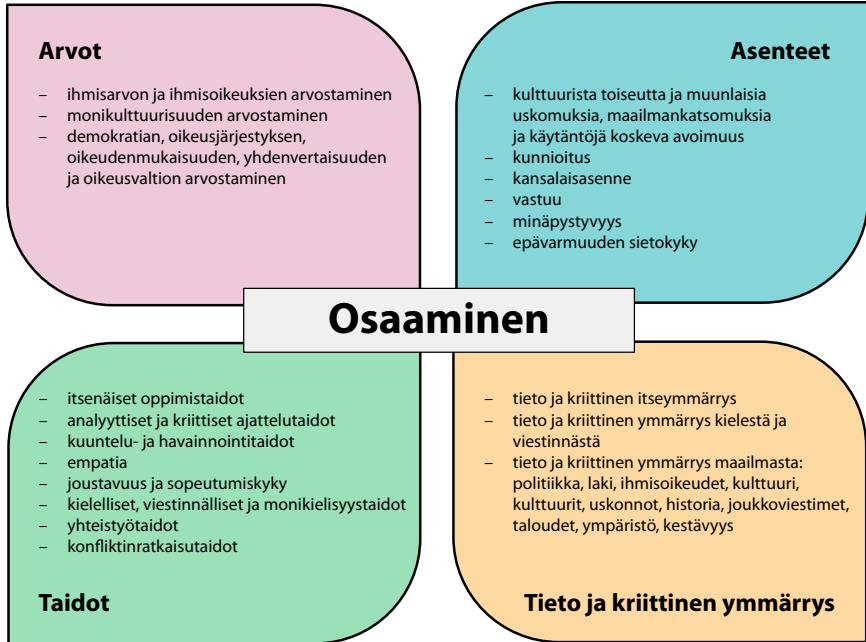
Osassa 4 analysoidaan mallissa käytettyä osaamisen käsitettä. Demokratia- ja kulttuurienvälinen osaaminen määritellään kyvyksi ottaa käyttöön ja hyödyntää arvoja, asenteita, taitoja, tietoja ja/tai ymmärrystä, joilla voidaan vastata asianmukaisesti ja tehokkaasti demokratiaa koskevissa ja kulttuurienvälisissä tilanteissa oleviin vaatimuksiin, haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Osaamista käsitellään dynaamisena prosessina, jossa osaava yksilö ottaa käyttöönsä ja hyödyntää aktiivisesti psykologisten voimavarojensa kokonaisuuksia ja soveltaa niitä vastatakseen kulloinkin vastaansa tuleviin uusiin olosuhteisiin.

Osassa 4 käsitellään myös sitä, että yleisen ja holistisen osaamisen käsitteen lisäksi tässä asiakirjassa käytetään myös termiä osaamisen osatekijät, jolloin viitataan tiettyihin yksilöllisiin voimavaroihin (ts. tiettyihin arvoihin, asenteisiin, taitoihin, tietoihin ja ymmärrykseen), joita käytetään ja hyödynnetään osaavan käyttäytymisen tuottamisessa. Toisin sanoen tässä osaaminen koostuu eri osaamistekijöiden valinnasta, aktivoinnista ja järjestämisestä sekä niiden soveltamisesta konkreettisissa tilanteissa koordinoitulla, sopeuttavalla ja dynaamisella tavalla.

Osa 5 kuvaa työskentelymenetelmää, jonka avulla tietyt osaamistekijät voidaan tunnistaa ja sisällyttää käsillä olevaan malliin. Huomionarvoinen piirre mallissa on se, ettei sitä ole rakennettu tyhjästä, vaan se perustuu olemassa olevien demokratiaosaamisen ja kulttuurienvälisen osaamisen käsitemallien järjestelmälliseen analyysiin. Analyysissä löydettiin 101 tällaista skeemaa, jotka pilkottiin osiinsa kaikkien niihin sisältyvien erillisten osaamistekijöiden tunnistamiseksi, ja ne puolestaan koottiin toisiinsa liittyviksi ryhmiksi. Näin löydettiin 55 mahdollista osaamistekijää malliin sisällytettäväksi. Saatua osaamistekijöiden luetteloa haluttiin vielä supistaa helpommin käsiteltävään ja käytännöllisempään kokoon, ja tässä käytettiin tiettyjä periaatteellisia kriteereitä ja pragmaattisia valintoja, joilla tunnistettiin malliin välttämättä sisällytettäväksi tulevat avainosaamistekijät. Kriteerien ja harkinnan perusteella päädyttiin 20 osaamistekijän malliin: 3 arvoryhmää, 6 asennetta, 8 taitoa ja 3 tiedon ja kriittisen ymmärryksen kokonaisuutta, joita käytettiin mallin rakentamisessa. Tämän jälkeen tuotettiin mallia kuvaava luonnos, joka lähetettiin lausuntokierrokselle yliopistoasiantuntijoista, kasvatusalan ammattilaisista ja poliitikoista koostuvalle kansainväliselle kommentointiryhmälle. Kommenttikierrokselta

saatujen vastausten perusteella malli saavutti laajaa hyväksyntää, ja samalla saatiin paljon hyödyllistä palautetta, jota käytettiin mallin yksityiskohtien hiomiseen ja nyt käsillä olevan asiakirjan laadinnan ohjenuorana.

Kulttuuri- ja demokraatiaosaamisen 20 osatekijää

Osa 6 kuvaa koko tulokseksi saatua mallia luetteloimalla ja kuvaamalla kaikki erilliset arvot, asenteet, taidot, tiedot ja kriittisen ymmärryksen, jotka mahdollistavat yksilön tosiasiallisen ja asianmukaisen osallistumisen demokraatiakulttuuriin. Malli on kuvattu kaaviona yllä olevassa Kuvassa 1, ja kaikki 20 osaamistekijää kattava luettelo ja yhteenvedonomainen kokonaiskuvaus on alla olevassa tekstilaatikossa.

Asiakirjan viimeisessä osassa 7 kirjataan kaksi malliin liittyvää toivetta: että se osoittautuisi hyödylliseksi kasvatukseen liittyvän päätöksenteon ja suunnittelun kannalta ja että se auttaisi voimaannuttamaan nuoria ja tekemään heistä itsenäisiä yhteiskunnallisia toimijoita, jotka pystyvät valitsemaan elämänsä päämäärät ja pyrkimään niitä kohti demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen tarjoamissa puitteissa.

Liitteessä A on projektissa tarkasteltuihin 101 osaamiskeemaan liittyvä lähdeluettelo. Liitteessä B on luettelo 55 mahdollisesta osaamistekijästä, jotka

tunnistettiin 101 skeeman sisältä. Liite C tarjoaa eräitä lisälukemisehdotuksia liitteen A lähdeluettelon ulkopuolelta.

Yhteenvetoluettelo osaamistekijöistä, joiden avulla yksilö voi tosiasiallisesti ja asianmukaisesti olla osallisena demokratiakulttuurissa

Arvot

Ihmisarvon ja ihmisoikeuksien arvostaminen

Tämä arvo perustuu yleiseen vakaumukseen siitä, että jokainen ihminen on samanarvoinen, hänellä on sama arvokkuus, hän ansaitsee saman kunnioituksen ja samat ihmisoikeudet ja perusoikeudet, ja häntä tulee kohdella tämän mukaisesti.

Monikulttuurisuuden arvostaminen

Tämä arvo perustuu yleiseen vakaumukseen siitä, että muihin kulttuuritaustoihin, kulttuurin erilaisuuteen ja monimuotoisuuteen sekä näkökulmien, näkemysten ja käytäntöjen moninaisuuteen pitäisi suhtautua myönteisesti, kunnioittaen ja niitä vaalien.

Demokratian, oikeusjärjestyksen, oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion arvostaminen

Nämä arvot perustuvat yleiseen vakaumukseen siitä, että yhteiskuntien toiminnan ja hallinnon pitää perustua demokraattisiin prosesseihin, jotka kunnioittavat oikeusjärjestyksen, oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion periaatteita.

Asenteet

Kulttuurista toiseutta ja muunlaisia uskomuksia, maailmankatsomuksia ja käytäntöjä koskeva avoimuus

Avoimuus on asenne, joka kohdistuu eri kulttuuriryhmiin kuuluvina pidettyihin ihmisiin tai uskomuksiin, maailmankäsityksiin ja käytäntöihin, jotka poikkeavat omistamme. Siihen kuuluu toisia ihmisiä koskeva herkkyyys ja uteliaisuus sekä halu olla tekemisissä muiden ihmisten ja muunlaisten maailmannäkemyksen kanssa.

Kunnioitus

Kunnioitukseen kuuluu myönteinen suhtautuminen ja arvostus toista ihmistä tai asiaa kohtaan, ja se perustuu ajatukseen, että heillä tai niillä on oma luontainen merkityksensä ja arvonsa. Toisenlaiseen kulttuuritaustaan kuuluvina pidettyjen tai omasta poikkeavaa uskoa, mielipiteitä tai tapoja tunnustavien ihmisten kunnioittaminen on keskeisen tärkeää kulttuurienvälisen vuoropuhelun ja demokratiakulttuurin kannalta.

Kansalaisasenne

Kansalaisasenne kohdistuu omaa perhe- tai ystäväpiiriä laajempaan yhteisöön tai yhteiskunnalliseen ryhmään, johon ihminen kokee kuuluvansa. Siihen kuuluu tunne ao. yhteisöön kuulumisesta sekä tietoisuus muista siihen kuuluvista ihmisistä ja omien tekojen vaikutuksesta heihin, solidaarisuus yhteisön muita jäseniä kohtaan ja tähän yhteisöön kohdistuva kansalaisvastuun tunne.

Vastuu

Vastuu on asenne, joka kohdistuu omiin toimiin. Siihen kuuluu omia tekoja koskeva pohdiskelu, moraalisesti asianmukaiseen toimintatapaan liittyvien aikomusten määrittäminen, näiden toimien tunnontarkka toteuttaminen sekä vastuun tunteminen toiminnan tuloksista.

Minäpystyvyys

Minäpystyvyys on itseä koskeva asenne. Se merkitsee myönteistä uskoa omaan kykyyn toteuttaa ne toimet, jotka ovat tarpeen tiettyjen päämäärien saavuttamiseksi, sekä luottamusta siihen, että pystyy ymmärtämään asioita, valitsemaan oikeat tavat tehtävien suorittamiseksi, esteiden voittamiseksi ja maailman muuttamiseksi.

Epävarmuuden sietokyky

Epävarmuuden sietokyky on asenne, joka koskee epävarmoja ja monenlaisia ristiriitaisia tulkintoja aiheuttavia tilanteita. Siihen kuuluu tällaisten tilanteiden myönteinen arviointi ja rakentava suhtautuminen niihin.

Taidot

Itsenäiset oppimistaidot

Itsenäiset oppimistaidot ovat niitä, joita tarvitaan oman oppimisen tavoitteluun, järjestämiseen ja arviointiin omien tarpeiden mukaisesti ja itseohjautuvasti ilman muiden kehotusta.

Analytyttiset ja kriittiset ajattelutaidot

Analyttisiä ja kriittisiä ajattelutaitoja tarvitaan kaikenlaisten aineistojen (esim. tekstien, väittämien, tulkintojen, ongelmien, tapahtumien, kokemusten jne.) järjestelmällisessä ja loogisessa analysoinnissa, punnitsemisessä ja arvioinnissa.

Kuuntelu- ja havainnointitaidot

Kuuntelu- ja havainnointitaitoja tarvitaan sen huomaamisessa ja ymmärtämisessä, mitä sanotaan ja miten asia sanotaan sekä muiden sanattoman käytöksen huomaamisessa ja ymmärtämisessä.

Empatia

Empatia on joukko taitoja, joita tarvitaan muiden ihmisten ajatusten, uskomusten ja tunteiden ymmärtämiseen ja niihin samaistumiseen sekä maailman näkemiseen toisten ihmisten näkökulmasta.

Joustavuus ja sopeutumiskyky

Joustavuus ja sopeutumiskyky ovat taitoja, joita tarvitaan omien ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen sopeuttamiseen ja säätelyyn siten, että ihminen pystyy reagoimaan tehokkaasti ja asianmukaisesti uusiin asiayhteyksiin ja tilanteisiin.

Kielelliset, viestinnälliset ja monikielisyystaidot

Kielellisiä, viestinnällisiä ja monikielisyystaitoja tarvitaan tehokkaassa ja asianmukaisessa kommunikaatiossa joko samaa tai toista kieltä puhuvien ihmisten kanssa sekä toimittaessa välittäjänä eri kieltä puhuvien ihmisten välillä.

Yhteistyötaidot

Yhteistyötaitoja tarvitaan siihen, että voi menestyksellä osallistua muiden kanssa yhteisiin toimiin, tehtäviin ja hankkeisiin ja rohkaista muita tekemään yhteistyötä koko ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi.

Konfliktinratkaisutaidot

Konfliktinratkaisutaitoja tarvitaan ristiriitojen rauhanomaiseen käsittelyyn, hallintaan ja ratkaisuun ohjaamalla kiistan osapuolet mahdollisimman hyvään ja kaikkien osapuolten hyväksyttävissä olevaan ratkaisuun.

Tieto ja kriittinen ymmärrys

Tieto ja kriittinen itseymmärrys

Tämä kattaa tiedon ja kriittisen ymmärryksen omista ajatuksista, uskomuksista, tunteista ja motivaatioista sekä omasta kulttuuritaustasta ja maailmankuvasta.

Tieto ja kriittinen ymmärrys kielestä ja viestinnästä

Tämä pitää sisällään tiedot ja kriittisen ymmärryksen sosiaalisesti soveliaista puheviestinnän ja sanattoman viestinnän tavoista asianomaisen omassa tai hänen puhumassaan tai puhumisissaan kielessä tai kielissä, eri kommunikatiivien vaikutuksesta muihin ihmisiin sekä siitä, miten jokainen kieli ilmaisee kulttuurisesti yhteisiä merkityksiä omalla ainutlaatuisella tavallaan.

Tieto ja kriittinen ymmärrys maailmasta

Tämä sisältää laajan ja monimutkaisen tietämyksen ja kriittisen ymmärryksen monilta alueilta, kuten politiikka, laki, ihmisoikeudet, kulttuuri, kulttuurit, uskonnot, historia, joukkoviestimet, taloudet, ympäristö ja kestävyys.

Euroopan nyky-yhteiskunnat kohtaavat monia haasteita, kuten äänestysaktiivisuuden lasku, poliitikkoja kohtaan tunnettu kasvava epäluulo, viharikollisuuden, suvaitsemattomuuden ja vähemmistönä oleviin etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin kohdistuvat ennakkoluulot, sekä väkivaltaisen äärikäyttäytymisen lisääntyminen.

Nämä haasteet uhkaavat demokraattisten instituutioiden legitimi-teettiä ja rauhanomaista rinnakkaiselo Euroopassa.

Muodollinen koulutus on erittäin tärkeä väline näihin haasteisiin vastaamisessa. Asianmukainen koulutustarjonta ja käytännöt voivat edistää demokratiaan sitoutumista, vähentää suvaitsemattomuutta ja ennakkoluuloja sekä väkivaltaisen ääriliikkeen saamaa tukea. Näiden päämäärien saavuttaminen edellyttää kasvatusalan asiantuntijoilta kuitenkin selvää ymmärrystä demokratian osaamistekijöistä, joita pitäisi oppisisällöissä käsitellä.

Euroopan neuvoston on tuottanut uuden käsitelmän osaamistekijöistä, joita kansalaiset tarvitsevat voidakseen olla osa demokraatiakulttuuria ja elääkseen rauhanomaisesti toistensa kanssa monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Malli on yli kahden vuoden tiiviin työn tulos, ja kansainvälinen johtavien kasvatustieteilijöiden muodostama konsulttiryhmä on antanut sille vahvan tuensa. Malli tarjoaa vankan käsitteellisen pohjan demokraattista kansalaisuutta ja ihmisoikeuskasvatusta koskevalle tulevaisuuden oppisältöjen, pedagogian ja arvioinnin kehittämiseksi. Sitä soveltamalla voidaan koulutusjärjestelmät valjastaa kasvattamaan opiskelijoista läpi elämänsä aktiivisesti osallistuvia ja suvaitsevaisia demokraattisia kansalaisia.

Tämä esite sisältää nopea- ja helppolukuisen tiivistelmän julkaisusta *Demokraattisen kulttuurin osaamistekijät*. Lyhentämätön teksti on saatavissa Euroopan neuvoston julkaisuna ISBN 978-92-871-8237-1.

www.coe.int

Euroopan neuvosto on maanosan johtava ihmisoikeusjärjestö. Sillä on 47 jäsenmaata, joista 28 on Euroopan yhteisön jäseniä. Kaikki Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat myös ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion suojaamiseksi tehdyn Euroopan ihmisoikeussopimuksen allekirjoittajamaita. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo yleissopimuksen täytäntöönpanoa jäsenmaissa.

